

Kdo je zares kriv za naše probleme?

MIHA BLAŽIČ

Nikoli nismo jezni na pravega človeka. Kako bi bili, ko pa je nemogoče vedeti, kdo je zares kriv za naše probleme. Ponavadi vemo samo to, da nam grede stvari narobe. Da življenju nismo kos. Ob tem smo jezni zlasti na tiste, ki nas na to opominjajo. Na partnerja, s katerim bi se morali imeti fajn, pa se nimamo. Na otroka, ki bi mu radi ponudili najboljše, pa mu ne moremo. Na starša, ki bi morala uživati bolj dostojanstveno starost, pa sta namesto tega samo v breme svoji družini. Na starega psa, za katerega nimamo časa skrbeti, pa kar noče in noče umreti. In nazadnje smo jezni nase. Ker nam ne uspeva dosegati še tako nizkih pričakovanj.

Resnični krivci za naše stiske so ponavadi oddaljeni, brezosebni ljudje. Njihovega obstoja se zavedamo le bežno. Vsake toliko časa dobijo obraz ali glas v obliki najemodajalca, uradnice, policaja, šefa ... a kaj, ko imamo z njimi vsega skupaj le nekaj minut opravka, v katerih ne moremo niti pošteno izraziti svoje jeze. Kolikokrat smo že odložili telefon ali odkorakali iz kakega urada in si potem v glavi ponavljali, kaj bi *moral* reči tistemu zoprnemu človeku na drugi strani? Naslednjič jim bomo zagotovo povedali, kar jim gre ...

Vsake toliko časa lahko tudi z imenom identificiramo kakega večjega krivca, ampak nam to nič kaj dosti ne pomaga. Vsak lahko na primer v nekaj minutah gugljanja najde izvor svoje stanovanjske stiske – to je v prvi vrsti Jazbinškov zakon, ki je usodno razmrcvaril stanovanjsko politiko in bivališča navadnih ljudi spremenil v peskovnik za špekulante. Toda politik Jazbinšek nam je še bolj oddaljen kot naš najemodajalec ..., pa še upokojen je! Poleg tega pa neurejeno stanje na nepremičninskem trgu vlada že tako dolgo, da počasi izgublja podobo krivične sistemske napake in postaja sestavni del naše realnosti. Koliko ljudi danes pomisli na Jazbinška ali prvo Peterletovo vlado iz daljnega leta 1991, ko brezperspektivno klikajo po spletni strani *nepremičnine.net*? Koliko ljudi ob dvigu najemnine kliče na državni nepremičninski sklad in jih vpraša, kaj za vruga se grejo, da se cene najemnin še vedno dvigajo dvakrat hitreje kot plače? Verjetno se vse te neizrečene kritike na koncu izrazijo v obliki zakonskih preprirov, obračunavanja med sorodniki in večje porabe alkohola.

Vsak kanalizira jezo na svoj način. Zanimivo je, da še največje nezadovoljstvo čutijo pripadniki druge generacije tranzicijskega srednjega razreda. Teško bi jih imeli za ljudi v najbolj obupnem položaju, so pa tisti del družbe, ki doživljajo najbolj akutno eksistencialno krizo. Njihova življenja so eno samo razočaranje. Oni so tisti, ki naj bi uresničili neizpolnjena pričakovanja svojih staršev, se visoko izobrazili, se podali na pot uglednih karier in si ustvarili idilične domove iz Ikeinih katalogov. Na Instagramu so morda tudi res podobni svojim influencerskim vzornikom iz Amerike, počutijo pa se vse prej kot to. Le kaj je narobe z njimi, da pri tridesetih rinejo nazaj k staršem na podstrešja? Zakaj še nimajo rednih služb? Zakaj so kreditno nesposobni? Zakaj nimajo srečnih zakonov in vzornih otrok?

Ta generacija bi lahko svoje frustracije usmerila na več vladnih ukrepov, ki so v Jazbinškovem slogu sprožili proces izključevanja generacije. Lahko bi kritizirali spodbujanje samostojnega podjetništva pod Pahorjem, Bratuškovo in Cerarjem, s čimer so redne zaposlitve postale stvar preteklosti. Lahko bi krivili Anjo Kopač Mrak, ki ji na ministrstvu za delo, družino in enake možnosti v času gospodarske rasti štiri leta ni uspelo niti malo izboljšati pogojev za mlade družine. Ali pa vodje sindikatov, ki so bili pripravljeni tolerirati vsakršno agencijsko zaposlovanje, dokler so kolektivne pogodbe ostale nedotaknjene. A vse to so spet imena dolgotrajnih funkcionarjev – predstavnikov oddaljenih institucij. Ljudje pa imajo pred sabo vedno le svoje bližnje: zafrustrirane partnerje, katerih velike ambicije se počasi srečujejo z realnostjo avtorskih pogodb za par mesecev, in pa svoje zoprne mame, ki se prihajajo iz spodnjega štuka vtikat v vsako malenkost našega zasebnega življenja. Strukturni problemi se zato ne rešujejo v bojih z vlado, ampak z ločitvami in družinskimi spori.

Prekarnost sicer največkrat povezujemo z mladimi, manjkrat pa z delavci starejše generacije, ki so prav tako prizadeti. Tisti nižje izobraženi morda res niso tako karierno ambiciozni, so jim pa nove razmere še bolj zamajale tla pod nogami. Le od kod naj 45-letna čistilka ali 55-letni prodajalec dobita moč, da se bosta ponovno prekvalificirala in na nemogoče tekmovalnem trgu dela našla novo službo? In če sta že lahko pričakovala skorajšnji prihod skromne penzije, jima je vsaka naslednja pokojninska reforma dodala še nekaj let negotovega garanja.

Starejši so sicer nekoliko bolj nagnjeni k jezi nad politiki, težje pa identificirajo konkretne krivce. Jih je v roke agencijskih posrednikov vrgel zloglasni Janšev ZUJF, s katerim se je končalo zaposlovanje v javnem sektorju in sprožilo množični outsourcing dela? So bile to reforme trga dela pod socialdemokrati? Je kriva varčevalna mrzlica v času, ko je Sloveniji grozila bruseljska trojka? Gre stvar v še bolj oddaljeno preteklost do prvih tranzicijskih vlad, ki so začele privatizirati družbeno premoženje in sprožile hitro deindustrializacijo? Teh odgovorov večina ljudi nima. So pa dovolj dolgo na svetu, da so se naučili biti do političnih institucij skrajno nezaupljivi. Kadar razmišljajo o politiki, vidijo le množico pokvarjenih kravatarjev, ki so v svojem pohlepu in aroganci vsi isti.

Ne glede na vse težave pa imajo slovenski delavci vsaj v teoriji možnost sprostiti gnev nad dejanskimi krivci za svoj položaj. Lahko pišejo jezne statuse na Facebooku ali se med poročili derejo na televizijo. In v redkih trenutkih,

ko se poravnajo vse zvezde, lahko kakšnega politika celo vržejo s stolčka. Drugače pa je za delavce iz Bosne, Srbije, Romunije, Bolgarije, Slovaške – ljudi, ki predstavljajo dobro desetino delovne sile in na katerih temeljita skoraj vsa proizvodnja in gradnja v državi. Ti delajo v neprimerno slabših pogojih, namesto uspešnih karier in modernih stanovanj pa v najboljšem primeru lahko napredujejo na nemška gradbišča. In v primerjavi s slovenskimi delavci se tujci niti v teoriji ne morejo jeziti na svoje nadrejene.

Tudi če bi vedeli, katera vlada je sprejela bilateralni sporazum, po katerem so za vstop v Slovenijo 20 mesecev suženjsko vezani na enega delodajalca, jim to ne bi nič pomagalo. Ne le, da živijo v tuji državi brez političnih pravic, ampak v njej nimajo niti prijateljev niti družin. Svojega zaposlovalca niso nikoli srečali, agencijskega posrednika so videli le enkrat, spor z delodajalci pa lahko hitro pripelje do prekinitve pogodbe in deportacije v domovino. Če pa jim delodajalec brez njihove vednosti odpove pogodbo in jih izpiše iz zdravstvenega zavarovanja, se ne morejo pritožiti niti uslužbenkam na zavodu. Še na žene se ne morejo znesti! Jezijo se lahko le nase. Garajo in počasi uničujejo svoja telesa.

Neizrečena jeza je torej prisotna na vsakem koraku. A ravno ko so politične institucije začele verjeti, da so popolnoma zakrile sledi svojega vpliva in politiko dokončno ločile od življenj ljudi, jih je doletelo veliko presenečenje. Neizrečena jeza je namreč ponovno našla svoj politični izraz: v Trumpu, brexitu in rasističnem populizmu. Premeteni politični igralci so namreč dojel, da je jeza edini skupni politični jezik, ki ga ljudje še poznamo – le zakaj ne bi poskušali vpreči moč tega vsesplošnega ljudskega nezadovoljstva?

Njihova gibanja si zato niso dajala opravka z državnimi posegi, ki bi izboljšali naše individualne okoliščine, saj so bile vse povezave med političnimi ukrepi in našimi življenji zabrisane. Nikogar ne zanimajo socialni korektivi in pravice. Namesto tega so v središče političnega življenja postavile kar naše osebne frustracije in nam ponudile kanal za njihovo sproščanje. Politika je tako postala oblika osebne terapije. Namesto sistemskih sprememb nam ponuja le nabor tarč, v katere lahko usmerjamo svoj gnev. Ne priznava, da so za vse težavnejše sobivanje krivi ekonomski procesi – po novem so pravi krivci pač navadni ljudje. Ljudje, ki ne poznajo svojega mesta. Ljudje, ki vnašajo nered. Ljudje, ki se ne znajo prilagoditi. Prav je, da smo jezni nanje! Bodimo še bolj jezni in jih postavimo nazaj, kamor spadajo!

Privlačnost takšnega ideološkega obrata je bila zagotovljena. Človek, ki ima na primer vse večje težave v partnerskih odnosih, bo zelo težko povezal svojo osamljenost in tesnobo z ekonomsko-političnimi procesi. Mnogo lažje bo sprejel, da so za njegove probleme krive emancipirane ženske, ki od njega zahtevajo preveč. Za svoje nezadovoljstvo v službi bo lažje kot dolgočasne politike krivil migrante, ki jemljejo delovna mesta in jim država vse dovoli. Institucij pač ne vidimo, vidimo pa ženske, ki ne zmorejo izpolniti naših pričakovanj, ali pa tujce, ki se nam zdijo nevarni ... Zagotovo ni naključje, da so se pojavili ravno v času, ko so se naši ekonomski problemi začeli zaostrovanje! Od tu ni treba narediti kaj dosti korakov, da bi prišli do širših sklepov o narodu, ki naj bi postal

preveč feminiziran, v katerem delo ni več cenjeno, v katerem so domači moški postali drugorazredni itn. Izjemen vzpon šovinističnih in ksenofobnih gibanj, ki hočejo »vrniti naravni red«, je bil neizogiben. Gre za politizacijo jeze v družbi, ki politike ne pozna več.

Nativistični šovinizem je torej ideologija, h kateri se v odsotnosti konkretnih političnih rešitev obračamo nezadovoljni ljudje. Ostaja pa vprašanje: ali bi boljše razumevanje politično-ekonomskih procesov kaj vplivalo na kakovost naših osebnih življenj? Verjetno ne. V najboljšem primeru bi nas obvarovalo pred lažnimi rešitvami političnih šarlatanov, ne bi pa nas odrešilo pred vse bolj utesnjujočimi pritiski vsakdanjega preživetja. Realnost je dejansko kruta: naše življenjske možnosti se bodo še naprej ožile in navadni ljudje za zdaj nimamo dovolj politične moči, da bi na to lahko vplivali. Za vse to sta potrebna organizacija in boj, strukturne spremembe pa ponavadi trajajo dolgo, zahtevajo veliko angažiranosti in redko pripeljejo do katarzičnih zmag. Zato bomo morali do dneva, ko se bodo razne politične pobude dejansko spremenile v dostopna stanovanja in dostojne plače, še naprej iskati kanale za sproščanje naših frustracij. Politika lahko le na dolgi rok izboljšuje pogoje, v katerih sklepamo osebne odnose, ne more pa nadomestiti terapije nič bolje, kot lahko terapija rešuje naše materialne težave.

Kljub temu pa je risanje povezav med osebnimi in strukturnimi problemi nujen pogoj, da bi lahko kadar koli napredovali proti bolj izpolnjujočim načinom življenja. Da bi človek presešel svoje osebne okoliščine, mora najprej razumeti njihov izvor. Za zdaj vemo le to, da smo jezni in nezadovoljni. Nekdo pa nam mora tudi pokazati, *zakaj* se tako počutimo. Kaj nas je pripeljalo do tu? Od kod te neobvladljive cene položnic in neskončne nadure? Od kod ta nezmožnost napredovanja? Odgovori na vse to morda niso enostavni in nagrajujoči, a več, kot nas jih bo iskalo, hitreje bomo našli rešitve.